

KIRJA-ARVIO:

PATALAKKI JA PAITAMEKKO – RAUTAKAUDEN JA KESKIAJAN KÄYTTÖ OSANA KANSAKUNNAN LUOMISTA

Fewster, Derek 2006: Visions of Past Glory. Nationalism and the Construction of Early Finnish History. Studia Fennica Historica 11. Helsinki: Finnish Literature Society. 555 sivua.

Hanneleena Hieta

Väitöskirjansa esipuheessa Derek Fewster kertoo jo opiskelujensa alussa ihmetelleensä, miksi joillekin ihmisille arkeologiset muinaisjäännökset olivat niin tunnepitoinen asia. Aivan kuin niillä olisi perusteltu jotain paljon suurempaa ja syvällisempää kuin mitä luonnontieteellisesti väritynyt akateeminen arkeologia näytti niistä saavan irti. Rapolan linnavuoren pelastamiseen pyrkinyt kansanliike sai hänet tarttumaan tässä arvosteltavaan tutkimukseen, joka käsittelee myöhäisen rautakauden ja varhaisen keskiajan käyttöä suomalaisen kansallisen kulttuuriperinnön rakennuspuuna kansakunnan luomisen vuosina, 1800-luvun alusta toisen maailmansodan loppuun.

Kirja on puheenvuoro keskustelussa, jota ovat inspiroineet Benedict Andersonin, Ernest Gellnerin, Eric Hobsbawmin, Anthony D. Smithin ja David Lowenthalin ajatukset. Näkemys, jonka mukaan tietyn hetken kansallinen tarve on ollut motiivina historiankirjoitukselle ja identiteettisymboleiden esiin nostamiselle, tuskin yllättää enää ketään.

KANSAKUNNAN MUINAISUUDEN RAKENTAMISEN VAIHEET

Keskeisiksi varhaisen historian käytön vaiheiksi Fewsterin teoksessa nousevat romanttinen kansallinen herääminen Lönnrotin Kalevalan myötä, keskiajan harrastuksen huipputaika 1890-luvulla sekä 1930-luvun sotaisia keskiaikanäkemyksiä. Varsinkin kahdesta viimeisestä kirjasta suorastaan notkuu kuvamateriaalia ja näyttämötaiteellisia sekä kirjallisia esimerkkejä. Varhais historian symbolikäyttäjiksi Fewsterin tutkimuksessa profiloituvat lähinnä kansallisen eliitin edustajat. Suurimpien taiteen ja tieteen nimien

ohitse kirjoittaja nostaa kansansivistystyön ”rivimiehet”: yleistajuisten historiankirjojen, seikkailuromaanien, näytelmien ja koulukirjojen kirjoittajat samoin kuin koulujen historiallisten kuvataulujen ja eri puolueiden poliittisten satiirilehtien kuvittajat.

Kantavana ideana Fewsterin työssä on kartoittaa kahta asiaa. Ensinnäkin sitä, miten muinaistieteellinen tutkimus on päätynyt populaariin muotoon ja millaisiin kysymyksiin se on aikanaan vastannut. Toisekseen näyttää siltä, että Fewsteria on kiinnostanut tiettyjen elementtien – kuten kuvallisten muotojen ja väittämien – kertautuvuus vuosikymmenestä toiseen, kunnes niistä on tullut sisäistettyä, kyseenalaistamatonta todellisuutta.

TOISTO LUO TOTUUTTA

Elementtien kertautuvuudesta Fewsterin teoksessa parhaana esimerkkinä toimii patalakki. Tuo muinaissuomalainen kalottipäähinehän on iskostunut tajuntaamme niin Väinämöisen hattuna kuin partiolaisten asusteenakin. Fewster onnistuu jäljittämään sen Giuseppe Acerbin 1700-luvulla piirtämään kuvaan jalkajousta jännittävästä miehestä. Vielä tuossa vaiheessa patalakki on ollut yleinen skandinaavinen talonpoikaisasun osa, eikä sillä ole ollut mitään erityistä etnisen tunnusmerkin leimaa. 1800-luvun mittaan patalakki alkoi kuitenkin esiintyä yhä uudelleen ja uudelleen suomalaisuutta kuvaavissa esityksissä, niin taiteessa kuin pilapiirroksissakin. Viimeisen, akateemisen, hyväksyntänsä patalakki sai Theodor Schvindtin Aino-muinaispukujen rekonstruktiossa 1890-luvun alkuvuosina. Niin perisuomalainen patalakki oli lopulta, että alati kansallishenkisemmäksi muuttunut partioliike päätti vaihtaa kansainvälisen mallin mukaisen hattunsa siihen 1930-luvulla.

MUINAINEN AIKA, NYKYHETKEN SILMÄLASIT

Fewsterin teoksesta käy hyvin ilmi, miten muinaisen ajan esittäminen antoi kanavan kulloisenkin historiallisen nykyajankohdan poliittisten ja sivistyksellisten kysymysten käsittelyyn. Perusajatus oli: mitä muinaiset edellä, sitä nykyajan kansalaiset perässä. Näin ollen muinaisajan käsittely ei ollut mitään puuhastelua vaan tavoitteena oli luoda moraalisia imperatiiveja.

Erityisen kiinnostava kausi tässä mielessä oli kansallisen kulttuurin luomisen kultakausi viime vuosisadan taitteessa. Tuolloin Suomessa vallitsi Fewsterin lähteiden valossa todellinen varhaiskeskiaika-kuume. Parhaiten tunnettujen maalaustaiteen mestaritöiden lisäksi tämä kuume tuotti huomattavan määrän kirjallisia teoksia ja näytelmiä. Muinaispukujen rekonstruktioiden myötä muinaissuomalaisille kehittyi myös fyysinen ulkomuoto, joka kertautui kirjojen lisäksi Suomen näyttämöillä ja laulujuhlien ynnä muiden joukkotapahtumien kulkueissa. Aino-pukuinen Suomi-neito kehittyi myös tällöin, venäläistämistoimia kritisoineiden poliittisten pilakuvien kuvastossa. Voisikin sanoa, että venäläistämistoimet – joita Fewster kutsuu pääosin

standardoimiseksi – saivat aikaan erityisen tarpeen alkuperäisen ”ennen historiaa” vallinneen suomalaisuuden osoittamiseksi.

Suomen itsenäistyttyä kansallisen uudelleensyntymisen myytti näytti saavuttaneen tavoitteensa, eikä muinaisuutta enää ollut tarpeen korostaa. 1920-luvun katantokanta olikin modernistinen, muinaisuuden sijasta tulevaisuuteen suuntautunut. Kiinnostava aikakausi on kuitenkin 1930-luku, jolloin kansakunta alkoi varautua sotaan. Oikeistolaisessa retoriikassa esi-isämme esittäytyvät yhä enenevässä määrin muinaislinnojaan puolustaneina satureina. Vaikutti myös siltä, että teoriat muinaissuomalaisten yhteiskunnallisesta ja sotilaallisesta järjestäytyneisyydestä alkoivat kukoistaa.

TOINEN NÄKÖKULMA MIEHISEEN MUINAISUUTEEN

1930-luvun muinaisuuskuva oli korostetun sotainen ja miehinen. Suomen naisasialiike oli kuitenkin kehittynyt niin pitkälle, että kilpailevan, naisellisen muinaisuuden esittäminen oli mahdollista. Elsa Heporauta oli Kalevalan juhlavuonna harmikseen huomannut, että naiset olivat jääneet kansallisen imagon luomisen marginaaliin. Hänen johdollaan lähti käyntiin niin vasemmiston kuin oikeiston sivistyneitä isänmaallisia naisia yhdistänyt esiäitien muistomerkkihanke, josta kehittyivät Kalevalaisten Naisten Liitto ja Kalevala Koru Osakeyhtiö. Kiinnostavaa on, että muistomerkkin naiseksi ei suinkaan valittu Ainoa vaan päättäväinen ja itsenäinen Louhi. Muistomerkkihanke jäi tosin toteuttamatta, koska kerätyt varat käytettiin sotavuosina humanitaariseen toimintaan. Tämän rauhaisamman 1930–1940-lukulaisen naispuolisen muinaiskuvan esiintuominen on Fewsterin työlle ehdoton ansio, varsinkin kun hän toisaalla ohittaa Johanna Valeniuksen Suomi-neitoa käsittelevän *gender*-näkökulmaisen väitöskirjan vain yhdellä alaviitteellä (viite 120).

VAHVAT TODISTEET, JOSKIN UMPIOIDUT

Derek Fewster on tutkimustaan varten käynyt läpi suunnattoman määrän alkuperäisiä kuvituksia, näytelmiä, romaaneja, poliittisia satuurilehtiä sekä populaareja historiantarkkajia. Voikin sanoa, että hän asettaa argumenttinsa vahvalle perustalle. Tutkimuksen liiteosista saa käsityksen materiaalin laajuudesta. Nähdäkseni keskittyminen korkeakulttuurin sijasta ”käyttökulttuuriseen” materiaaliin on tutkimuksen vahvuus. Tutkimuksen heikkous, jonka Fewster (s. 20–21) itsekin myöntää, liittyy kommunikaatioprosessiin. Lähteiden valossa saadaan hyvä käsitys siitä, mitä oli tarjolla. Sen sijaan ei ole mitään mahdollisuuksia saada selville, millaista oli tämän isänmaallisen viestin vastaanotto.

Tästä työstä ei myöskään voi saada selville, mitä *muuta* kansallisen projektin strategioita oli tarjolla. Esimerkiksi svekomaanit, liberaalit ja sosialistit mainitaan paikoin itsestäänselvytenä ja vastavoimina, muttei kuitenkaan tule esiin, mikä näiden varsinainen kansallinen ohjelma oli. Samaten olisi ollut mitä mielenkiintoisinta lukea konkreettisia perusteluja sille johdannossa ja loppuluvussa esitetyle argumentille, että

juuri sosiaalidemokraattisesti suuntautuneet menneisyyden tutkijat ovat harrastuneet kivikauteen. Varsinaisissa käsittelyluvuissa asiasta ei mainita mitään.

Se, ettei tutkimus ota huomioon toimijoiden koko kokemusmaailmaa, tulee esiin myös siitä, että kaikki motiivit tuntuvat löytyvän Suomen sisäpolitiikasta ja keskenään taistelevien eliitin ryhmittymien intresseistä. Varsinkin Suomen varhaiskeskiaikakuumeesta 1800-luvun lopulla olisi kuitenkin mielestäni viisasta tutkia kansainvälisissä yhteyksissään. Esimerkiksi Walter Scottin *Ivanhoe* julkaistiin suomeksi 1870 ja tätä myöhemmin kulttuuriväki oli vaikuttanut niin *prerafaeliittien* kuin *Arts and Crafts*-liikkeen ideologiasta. Keskiajan ihannointi oli siis mitä ilmeisimmin yleiseurooppalainen ilmiö. Vaikka se ehkä kuvastikin raivoisaa tarvetta todistaa Suomen olevan alkuperäinen kansakunta, se oli samalla osoitus Suomen sivistyneistön liittymisestä laajempaan eurooppalaiseen kenttään.

Yllä mainitsemieni heikkouksien suhteen voisi kuitenkin sanoa, että tutkimus olisi saattanut laajeta kohtuuttoman suureksi, jos rajausta ei olisi tehty. Sen sijaan minua jäi todella vaivaamaan akateemisen arkeologian katoaminen tekstistä sitä myöten, kun ala institutionalisoitui. Varsinaisia ammattiarkeologien toimia edustavat tekstissä vain pukujen rekonstruktio ja verbin passiivimuotojen takia taustahahmoiltaan epäselviksi jäävät maahantuloteorioiden muutokset. Sen sijaan A. M. Tallgren, joka valittiin arkeologian professoriksi vuonna 1923, pääsee vain alaviitteeseen (viite 187). Olisi ollut mielenkiintoista lukea hänestä tutkimuksen tekstiosuudessakin, varsinkin kun hän oli ”suorapuheinen anti-nationalisti”, jonka vaikutuksesta ”ammatillinen arkeologia erottautui useista 1920–1940-luvuilla tarjolla olleista poliittisista nationalismin sovelluksista”. Tämä tietenkin olisi kyseenalaistanut jossain määrin tutkimuksen perusargumenttia esihistoriasta vanhoillisen oikeiston työkaluna. Koska tutkimus ei ota huomioon tieteen kehitystä myös todellisten aineellisten todisteiden valossa, saa sellaisen käsityksen, että länsisuomalainen rautakautinen kulttuuri keksittiin siksi, että suomalaisuuden esihistoria oli saatava nykyisten rajojen sisään. Myöskään käsitys myöhäisen rautakauden sotaisuudesta ei siis tämän mukaan ollut johdettavissa hautalöydöistä, joissa oli runsaasti aseita, vaan se johtui ainoastaan 1930-luvun tarpeesta esittää rautakausi sotaisana. Lukijalla ei ole mahdollisuutta verrata todellisia arkeologian saavutuksia ja niiden popularisointia.

Derek Fewsterin tutkimus nivoutuu kauniisti tämänhetkiseen kriittisen historiankirjoituksen trendiin. Se on huolellisesti taustoitettu. Yllä olevasta kritiikistä huolimatta tutkimus antaa hyvän analogian, jonka turvin suhtautua tietyllä varauksella nykyisin suosittuun teoriaan siitä, että suomalaiset jossain erittäin varhaisessa esihistorian vaiheessa ovat olleet koko Euroopan herroja.

FL Hanneleena Hieta on kansatieteen assistentti Turun yliopistossa. Hänen lisensiaatintutkimuksensa käsitteli erään unkarilaisen kansallis-historiallisen muistomerkkipuiston syntyä ja kehitystä.